

SLO, časi, kraji, ljudje – posebna izdaja ob 100. letnici konca prve vojne

Gradivo za novinarje, 23. maja 2018, Narodni muzej

Pozdravna beseda: mag. **Barbara Ravnik**, direktorica Narodnega muzeja

Sogovorniki: dr. **Jože Dežman**, urednik SLO, časi, kraji, ljudje, mag. **Marko Štepec**, urednik posebne izdaje SLO – 100 let od konca prve vojne, mag. **Jože Podpečnik**, kustos v Narodnem muzeju Slovenije, soavtor razstave 100. obletnica ustanovitve države SHS

Beseda o slovenskem zgodovinskem magazinu SLO časi, kraji, ljudje: od januarja 2014 izhaja 4-krat letno na 72 barvnih straneh, posveča se vprašanju slovenske zgodovine od najzgodnejših ostalin, najdenih na slovenskem ozemlju, do vrhunca narodne suverenosti v samostojni

Povzetek vsebine posebne številke

Ko je poletje 1914 izbruhnila vojna, so jo sodobniki najprej opredelili kot vojno 1914/1915, kot evropsko, kmalu tudi svetovno. Šele kasneje je bila na kolektivni ravni opredeljena kot prva svetovna vojna. ... Obenem so bile geografskim in časovnim poimenovanjem pridane mnoge lastnostne oznake, kot imperialistična, globalna, celo absolutna in totalna, naravo te vojne v uvodu opredeli dr. **Petra Svoljšak**.

Urednik posebne izdaje mag. **Marko Štepec** oriše razmere, v katerih so se znašli slovenski vojaki na vzhodnem bojišču po vpoklicu 26. julija 1914. Vojake so na pot pospremile množice z zastavami in cvetjem. A v Galiciji je 17. pehotni polk že 26. avgusta 1914 v dolini reke Zlota Lipa doživeli ruski topniški, šrapnelni ogenj, ki jih je zdesetkal. Vojaki 26. strelskega polka so doživeli svoj ognjeni krst vzhodneje, pri Žukowem. »... naše čete so šle naprej kot teleta v klavnico, brez glave, brez vodstva ... take vojne si nismo predstavljali ...« je zapisal Ivan Matičič. Zatem Štepec odstre dogajanje na soškem bojišču, ki se je odprlo, ko je 23. maja 1915 Kraljevina Italija Avstro-Ogrski napovedala vojno. Opiše dinamiko premikov na fronti s prelomnim dogodkom avgusta 1916, ko je italijanska vojska zasedla Sabotin in je avstro-ogrsko poveljstvo ukazalo umik vojske in preostalih prebivalcev iz Gorice na levi breg Soče, kar je sprožilo val beguncev. Bitko pri Kobaridu, imenovano tudi čudež pri Kobaridu, ki velja kot mejnik v razvoju nemške napadalne doktrine, opiše **Marko Simič**. Nemške in avstro-ogrške enote so 24. oktobra 1917 zjutraj po siloviti, vendar le šesturni topniški pripravi, v kateri je sodelovalo 1845 topov, šle v napad. Z učinkovito uporabo nove taktike so napadalne enote drugo za drugo zavzele ključne točke italijanske obrambe. Nemci so že prvega dne bitke zasedli Kobarid, nadporočnik Rommel pa je na čelu oddelka treh čet Württemberskega gorskega bataljona 26. oktobra dopoldne, po dveh dnevih infiltracijskega načina bojevanja zavzel vrh Matajurja. Italijanom je preostal le še umik, ki se je končal na začetku novembra 100 km zahodneje, na bregovih reke Piave. Prva in najpomembnejša novost je bila zamenjava stoletja starega načina napada strelske vrste z nenadnim napadom napadalnih skupin, ki so postale osnovne taktične enote. Skupine, ki so štejele osem mož in podčastnika, so bile v napadu ločene in razporejene po globini. Gostoto ognja napadalnih skupin so zagotavljali prenosni lahki mitraljezi, ki so postali eno glavnih orožij. Prva svetovna vojna je

deloma še poznala »viteško« bojevanje. Civilno prebivalstvo je moralo po ukazu državnih oblasti zapustiti svoje domove in oditi v begunstvo, zato dr. Renato Podbersič v nadaljevanju opiše položaj goriških beguncev in njihovo duhovno oskrbo. Omenja okrog 80 tisoč slovenskih beguncev, ki so bili razseljeni po vsej monarhiji. Ekscesi avstro-ogrske armade v Galiciji in na Balkanu pričajo, da habsburška monarhija svoje zadnje vojne nikakor ni vodila na »viteški« način, ugotavlja **Miha Sluga**. Najhujše posledice so občutili prebivalci predelov ob mejah z ruskim carstvom in malo srbsko kraljevino, ki sta postali prizorišči surovega ravnanja, množičnega obešanja, plenjenja in represalij nad civilnim prebivalstvom. **Dr. Petra Testen** piše o posledicah odtegnitve fantov in mož od doma: ženske so prevzele vlogo *pater familias*, moško vlogo glave družine, z njo pa tudi vlogo tistega, ki poskrbi za kruh na mizi. V javnem prostoru so prevzemale vsa potrebna, tudi moška dela, da je življenje teklo naprej. Oktobra 1918 je bilo že jasno, da je konec vojne pred vrati. 30. maja 1917 je Anton Korošec v imenu poslancev Jugoslovanskega kluba na Dunaju prebral deklaracijo z zahtevami po preoblikovanju monarhije. A prva svetovna vojna se je formalno končala šele 11. novembra 1918, podlago za nastanek Države SHS predstavi dr. **Bojan Balkovec**. Narodno vijeće v Zagrebu je 29. oktobra razglasilo Državo SHS. Prestolnica nove države je postal Zagreb, že s 1. decembrom 1918 pa se je državni okvir spremenil: Država SHS se je združila s Kraljevino Srbijo v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev.

Posebna izdaja revije SLO časi, kraji, ljudje prinaša tudi fotografije izbranih spomenikov žrtvam prve svetovne vojne po Sloveniji, arheološki pogled na prvo vojno je pripravil dr. **Uroš Košir**. Kako spomin na vojno – tudi skozi pripovedi obiskovalcev, oživljajo v Kobariškem muzeju, piše **Željko Cimprič**, dr. **Marko Klavora** iz Goriškega muzeja pa skozi razstavo o vojnih beguncih, ki je bila v Gradu Kromberk, podaja univerzalno doživljajsko izkušnjo beguncev. Ob Soči so se bojevali, trpeli in umirali fantje ter možje mnogih narodov. Iz tega obdobja so se ohranile številne ostaline v naravi, ki so kulturna in zgodovinska dediščina nacionalnega in mednarodnega pomena in tvorijo Pot miru od Alp do Jadrana, o čemer piše mag. **Tadej Koren**. Za konec revija predstavlja še dokumentarno serijo RTV Slovenija, ki jo je režiral **Valentin Pečenko**.